

УДК 636.4.082

© 2011

*Нагаєвич В.М., кандидат сільськогосподарських наук, професор,
Бондаренко О.М., кандидат сільськогосподарських наук
Полтавська державна аграрна академія*

ПРОФЕСОР О.П. БОНДАРЕНКО – ОРГАНІЗАТОР ЗООТЕХНІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ (1884–1937 рр.)

Рецензент – доктор сільськогосподарських наук, професор А.А. Поліщук

На підставі літературних першоджерел розглядаються основні наукові досягнення професора О.П. Бондаренка. Висвітлено його вклад у становлення та розвиток тваринництва України. Відмічено, що поряд із науково-дослідною роботою О.П. Бондаренко надавав чимало уваги виконанню завдань державних комісій із розробки заходів щодо розвитку тваринництва в Україні.

Ключові слова: *вівчарство, птахівництво та свинарство Полтавщини початку ХХ ст., професор О.П. Бондаренко, Полтавська сільськогосподарська дослідна станція.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення історії аграрної науки ще недостатньо вивчені питання розвитку такої надзвичайно важливої науки, як тваринництво. Не висвітлені історичні етапи її започаткування, обмежені дані про формування наукових шкіл із проблем селекції у цій галузі. Саме тому вважаємо за доцільне зупинитися на вивченні історії розвитку цього питання на Полтавщині.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Полтавська губернія кінця ХІХ – початку ХХ ст. була основним центром, де було започатковано науковий підхід до ведення галузі тваринництва. Історія перших дослідів у свинарстві, вівчарстві, птахівництві тісно пов'язана з діяльністю Полтавського дослідного поля, відділом тваринництва Полтавської сільськогосподарської і зоотехнічної дослідної станції, Українським інститутом експериментальної зоотехнії, Всесоюзним науково-дослідним інститутом свинарства (1930) [2–15].

Мета дослідження. Проаналізувати роль видатного вченого, доктора сільськогосподарських наук, професора О.П. Бондаренка у становленні та розвитку тваринництва України і Полтавщини зокрема.

Інституту свинарства ім. О.В. Квасницького НА АНУ (Всесоюзний науково-дослідний інститут свинарства) – єдиної в Україні спеціалізованої науково-дослідної установи, що займається розробкою проблем теорії та практики ведення

свинарства, підготовкою наукових кадрів і підвищенням кваліфікації спеціалістів галузі, у 2010 році виповнилось 80 років від дня заснування. Інститут свинарства – один із перших наукових установ у царині тваринництва України.

Його організація тісно пов'язано з іменем професора О.П. Бондаренка.

Результати досліджень. Із 1913 по 1928 рік О.П. Бондаренко очолює відділ тваринництва. Перші наукові дослідження були спрямовані на покращання місцевих овець шляхом прилиття крові овець каракульської породи, які – за ініціативою Полтавського товариства сільського господарства – неодноразово завозились із Бухари.

Ще в 1913–1914 роках на сторінках журналу “Хуторянин” була надрукована перша наукова стаття майбутнього вченого О.П. Бондаренка, основна думка якої зводилася до поліпшення місцевих порід овець через оцінку якості смушків при їх реалізації. За його ініціативою в Решетилівському повіті був створений перший в Україні кооператив з обробки та збуту смушків [1–2].

Характеризуючи вівчарство Полтавщини початку ХХ ст., О.П. Бондаренко писав: “Еще со времен Петра I полтавская овца, сокольская и решетилловская, пользовались большой известностью как производительницы смушков. В довоенное время наши смушки расходились по всей бывшей Российской империи и на Лейпцигском рынке играли крупную роль как предмет вывоза из России” [5].

За пропозицією Олександра Пилиповича Бондаренка на Всеукраїнській нараді з дослідної справи у 1924–1925 роках було прийнято рішення про відкриття наукових досліджень, спрямованих на вивчення сокільських (рис. 1) і решетилівських овець (підвищення м'ясної й молочної продуктивності та покращання якості смушків) [3].

Саме завдяки зусиллям О.П. Бондаренка Наркомзем України у 1925–1926 роках виділив кредит Полтавській сільськогосподарській дослідній станції для придбання овець, на організацію дослідно-показового розплідника на хуторі Петрівському Чутівського району [4]. Бондаренко О.П. досить широко рекламував народно-господарське зна-

чення продукції вівчарства як для особистих селянських господарств, так і для держави в цілому. З цього приводу він писав: "... в мелких крестьянских хозяйствах смушки играют роль рыночного продукта" [8].

Неабиякий обсяг наукових досліджень за безпосередньої участі О.П. Бондаренка проводився і в птахівництві. Так, у 1925 році за розпорядженням Народного Комісаріату земельних справ при Полтавській сільськогосподарській дослідній станції відкрито відділ птахівництва. Дослідами було охоплено понад 1 тис. голів сільськогосподарської птиці. Вперше на науковому рівні започатковано вивчення продуктивних якостей місцевих порід курей та гусей, розроблено також і технологію їх годівлі, загальні питання розведення, несучості, виходу та якості яєць, скороспілості й виводу молодяку.

Спеціалісти відділу птахівництва працювали також із місцевими поліпшеними породами гусей – сірими степовими та білими роменськими.

Він зазначав, що гуси мають високі м'ясні якості, тому варто звертати особливу увагу саме на цей вид птиці, оскільки гуси є одними з найбільших і порівняно легко відгодовуваних [6, 9].

Професор О.П. Бондаренко вперше в Україні вивчив біологічні особливості та продуктивні якості місцевих порід курей (зозулясті й глинясті кури) (рис. 2).

У 1927 році О. П. Бондаренко підготував доповідь про наукову роботу з птахівництва на Міжнародний конгрес, що проходив у Канаді. Досягнуті у цій галузі успіхи дали підстави для проведення на базі Полтавської зоотехнічної станції у 1928–1929 роках перших в Україні конкурсів «Несучість курей», організованих Наркомземом [15, 17].

Полтавська губернія кінця XIX початку XX ст. була однією з центральних губерній на півдні Росії. Уже у той час на Полтавщині раніше, ніж в інших регіонах, піднімаються питання створення штучних пасовищ, використання кукурудзи при годівлі тварин, підвищення продуктивності й породності тварин [11, 12]. Із губернії з року в рік збільшується експорт свинини (бекону) до країн Європи.

Висока загальнобіологічна освіченість О.П. Бондаренка (закінчив у 1912 р. Московський сільськогосподарський інститут) дає йому можливість уже в перші післявоєнні роки організувати наукову роботу відділу тваринництва у різних напрямках. У першу чергу планується виконання досліджень, спрямованих на вивчення продуктивності свиней різних порід. Саме він один із перших на науковому рівні довів переваги відгодівлі свиней культурних порід Англії у порівнянні з місцевими [4].

Рис. 1. Сокільська порода овець

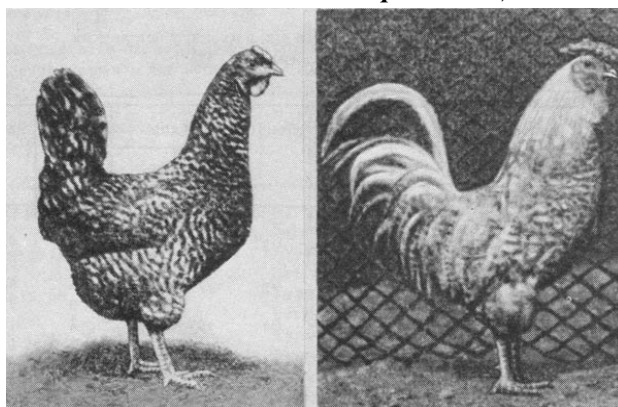

Рис. 2. Зозулясті кури

"Щоб свинарство давало прибуток і було вигідне, треба заводити таких свиней, від яких є більше користі в господарстві", – наголошував професор О.П. Бондаренко [7]. Однак для постійного імпорту культурних порід свиней із Англії необхідно було витратити чималі кошти. З метою позбавлення залежності селянських господарств від постійного завозу свиней, при відділі тваринництва створюється племінний розплідник свиней великої білої англійської породи. Під керівництвом професора О.П. Бондаренка за короткий період створено нові вітчизняні лінії та родини у великій білій породі свиней, які з часом широко використовувалися при метизації їх із місцевими малопродуктивними породами свиней [4]. Їх також інтенсивно використовували й на інших племрозплідниках.

У 1927 р., завдячуючи великій працездатності О.П. Бондаренка, створюється Державна племінна книга свиней англійської великої білої породи.

Вченим опубліковано цілу низку статей про поліпшення місцевих свиней. Саме завдяки його науковим працям Держкомторг України у 1926–1927 рр. приймає рішення про будівництво беконних фабрик у м. Полтаві та м. Кременчуці. Бондаренко О.П. не стоїть осторонь цієї державної справи. За його ініціативою навколо Полтавської беконної фабрики організовується ціла мережа парувальних пунктів, де використовувалися кнури-виробники селекції племрозплідника дослідної станції [10, 16].

Він ще на початку 20-х років ХХ ст. одним із перших розпочинає наукові дослідження у напрямі беконної відгодівлі свиней. Його перу належать такі статті як: “Що таке беконне відгодування свиней”, “Виховування поросят на бекон”, “Беконне відгодування свиней” та інші. Все це дає підстави вважати, що напрям його досліджень і особиста участь в організації широкої метизації були вагомим внеском у формуванні полтавського бекону, який на ринках Європи мав найвищу оцінку.

Заслуговує на увагу дослідження вченого в плані розробки методики прижиттєвого визначення якості бекону, детально описаний у статті “Метод контрольных операций при изучении качества бекона” [10]. Цей спосіб давав можливість визначити якість бекону з урахуванням хімічних, фізико-хімічних та гістологічних показників сала. Про цей метод Олександр Пилипович неодноразово доповідав на наукових конференціях у Москві, Ленінграді, Харкові.

Професор О.П. Бондаренко – автор першої в Україні миргородської породи свиней сального напрямку продуктивності, яка й на сьогодні має

неабиякий попит як серед селян, так і фермерських господарств [13].

За проектом вченого і за його безпосередньої участі Наркомзем УРСР у 1924 році організував мережу державних племрозплідників великої білої породи та племінних ферм. У наступні роки він розробляє положення про державну племінну книгу свиней, проводить цілу низку важливих наукових досліджень у цій галузі, зокрема по беконній відгодівлі свиней, реалізації бекону на експорт [10].

У 1928 році відділ тваринництва Полтавської сільськогосподарської дослідної станції був реорганізований у зоотехнічну дослідну станцію. Наступного ж року на її базі було створено Український інститут експериментальної зоотехнії, науковим керівником якого стає О.П. Бондаренко.

Професор В.Н. Вергунов, який започаткував в Україні напрям науково-дослідної роботи з питань історії аграрної науки, пише: “В галузі зоотехнії Полтавську сільськогосподарську дослідну станцію прославив проф. О.П. Бондаренко (1884–1937 рр.), який протягом 14 років очолював відповідний її відділ” [14] (рис. 4).

Коли в 1930 році в Полтаві організовується Всесоюзний науково-дослідний інститут свинарства з філіалами в Мінську, Новосибірську і Тбілісі та мережею дослідних станцій зі свинарства, О.П. Бондаренко стає його першим науковим директором і завідувачем відділу годівлі свиней. Важливим етапом роботи цього закладу була розробка єдиної програми та єдиної методики досліджень у галузі свинарства для всієї мережі дослідних установ СРСР.

Рис. 4. Академік М.І. Вавилов та наукові співробітники Полтавської сільськогосподарської дослідної станції (у першому ряду другий зліва М.І. Вавилов, у другому перший зліва – професор О.П. Бондаренко)

Поряд із науково-дослідною роботою О.П. Бондаренко надавав чимало уваги виконанню завдань державних комісій із розробки заходів щодо розвитку тваринництва в Україні. Він брав участь у розробці планів розвитку сільськогосподарства УРСР на першу та другу п'ятирічки, в організації Всеросійської сільськогосподарської виставки у 1923 році і, як член республіканського виставкому, – в 1937 році. Проводив також значну громадську роботу як член Полтавського окружвиконкому з 1926 по 1929 рік. Був делегатом XI Всеукраїнського з'їзду Рад.

Справжній авторитет заслужив О.П. Бондаренко і як педагог та вихователь наукових кадрів. 1926 року Наркомосвіти УРСР затвердив його у званні професора. Він працював на кафедрі тваринництва Полтавського політехнікуму (Полтавська державна аграрна академія).

Як відомий вчений О.П. Бондаренко був запрошений на роботу до Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук і одночасно завідуючим кафедрою тваринництва у Вищу сільськогосподарську школу партійних кадрів (Комуністичний університет імені Артема в місті Харкові).

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Архів ПДАА. О.П. Бондаренко. Особова справа № 19. – 1933. – 6 с.
2. *Бондаренко А.Ф.* О сбыте смушков при Решетиловском с.-х. обществе / Бондаренко А.Ф. // Хуторянин. – 1913. – № 24. – С. 649–650.
3. *Бондаренко А.Ф.* Как предохранить овец от заболеваний / А.Ф. Бондаренко // Хуторянин. – 1914. – № 39. – С. 1076–1077.
4. *Бондаренко О.П.* Які бувають породи свиней / Бондаренко О.П. // Праці Полтавської дослідної станції. – Полтава, 1925. – № 43. – с. 56–59.
5. *Бондаренко А.Ф.* Зоотехнический отдел. Программа работ / А.Ф. Бондаренко // Труды Полтавской с.-х. опытной станции. – 1926. – Вып. 47. – С. 5–47.
6. *Бондаренко А.Ф.* Зоотехнический отдел / А.Ф. Бондаренко // Труды Полтавской с.-х. опытной станции. – Полтава, 1926. – С. 8–46.
7. *Бондаренко О.П.* Беконне відгодовування свиней / Бондаренко О.П. // Полтавський селянин. – 1926. – № 24. – С. 10–16.
8. *Бондаренко О.П.* Обслідування смушкovo-молочних овец Полтавщини 1926 року / Бондаренко О.П. // Українське скотарство. – 1927. – № 6. – С. 3–19.
9. *Бондаренко О.П.* Праця в галузі птахівництва Полтавської дослідної станції за 1925–1926 роки / Бондаренко О.П. // Українське скотарство. – 1927. – № 8–9. – С. 3–8.

Із 1935 року О.П. Бондаренко працював вченим фахівцем зі свинарства Південного науководослідного інституту великої рогатої худоби (Інститут тваринництва УААН).

У 1936 році професору О.П. Бондаренку кваліфікаційною комісією було присуджено вчений ступінь доктора сільськогосподарських наук, без захисту дисертації.

Академік ВАСГНІЛ А.П. Редькін писав, що за чверть століття О.П. Бондаренко багато зробив для розвитку тваринництва в Україні, особливо в галузі беконної відгодівлі та племінної справи в свинарстві.

Висновок. Вшановуючи пам'ять відомого вченого, в 1979 р. на головному корпусі Інституту свинарства УААН встановлено меморіальну Дошку, а в 2004 р. його ім'ям названа кафедра технології виробництва продукції тваринництва Полтавської державної аграрної академії.

Можна з впевненістю сказати, що професор О.П. Бондаренко був одним із активних і вмілих організаторів зоотехнічної науки, талановитим вченим, який прославив Україну.

10. *Бондаренко А.П.* Метод контрольных операций при изучении качества бекона / Бондаренко А.П., Анисимов В.М. // Труды Полтавской зоотехнической с.-х. опытной станции. – Полтава, 1929. – № 5. – С. 3–42.
11. *Бондаренко А.Ф.* Опыты безмолочного выращивания поросят на растительных кормах / Бондаренко А.Ф. – М., 1932. – 95 с.
12. *Бондаренко А.Ф.* Несколько слов о безмолочном воспитании поросят / Бондаренко А.Ф. // Бюллетень научно-исследовательского института свиноводства. – 1932. – № 1. – С. 23–29.
13. *Бондаренко А.Ф.* Миргородская рябая свинья / Бондаренко А.Ф. // Проблемы животноводства. – 1936. – № 9. – С. 18–32.
14. *Вергунов В.Н.* Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві) / В.Н. Вергунов – К.: ДНСГБ НА АНУ, 2009. – С. 77–90.
15. *Граб Н.И.* Полтавская сельскохозяйственная опытная станция им. Н.И. Вавилова / Граб Н.И., Чуйко В.К. – К.: Лыбидь. – 1991. – 227 с.
16. *Сазанов В.* Труды Полтавской с.-х. опытной станции (1884–1923 гг.) / Сазанов В. – Полтава, 1924. – 27с.
17. Хроніка // Полтавський селянин. – 1928. – № 18. – С. 23.